Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ISSN: 2992-8982

Google Scholar · Academic Resource Index ResearchBib · doi Digital Object Identifier · ISSN International Standard Serial Number International Centre

Ya-91 XALQARO DARAJA

MAXSUS SON, 2024

IJTIMOIY, IQTISODIY, SIYOSIY, ILMIY, OMMABOP JURNAL

DEVONXONA

2024-YIL 18-19-APREL

"RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AGROIQTISODIYOT VA BUXGALTERIYA HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNING YECHIMLARI" PROFESSOR NURILLA SULAYMONOVICH SANAYEV TAVALLUDINING 85 YILLIGIGA BAG'ISHLANGAN

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI, CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI, 2024

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 678 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 19-aprel kuni ruxsat etildi.

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Servis korxonalarini raqamli iqtisodiyotga o'tkazishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish 224
Kurbanova Raxima Jamshedovna

Raqamli iqtisodiyotning bugungi kundagi holati 228
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Eshimova Gulandom Botir qizi, Daniyarov Xurshid Baxtiyarovich

Qoramolchilikda ozuqa ta'minotini yaxshilash yo'llari 233
Nurullayev Ulug'bek Uytalovich, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich

Meva-sabzavotchilik klasterlarida faol tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni 236
Ibroxim Salamov, Roziyeva Gulxayo Chorievna

Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari 242
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Isaxonov Shaxzodjon Nurali o'g'li

O'zbekiston chorvachiligidagi muammolar va ularning yechimi 246
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Xamdamova Nasiba Ablokulovna, Esirgapov Diyor Akramovich, Ulmasov Tohir Suvonqulovich

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati 249
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Ulmasov Amirxon Rasul o'g'li, Botirov Bekzod Ulug'bek o'g'li

Механизмы и инструменты финансирования малых и средних сельскохозяйственных предприятий (На примере Центральноазиатского региона) 253
Худойбердиева Асила

Agroklasterlarda kapital qo'yilmalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari 259
Irisboyev Rahmatillo Shavkat o'g'li, Jo'rayeva Diyora Olimjonovna, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich

Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rolini oshirishning ustuvor yo'nalishlari 265
Saidxonov Akmalxon

Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters 269
Raximova Umida Rabbimovna

Maishiy xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni 272
Rajabov Navruzbek Azimjonovich

Chorvachilik tarmog'ida mahsulotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkoniytlari 277
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li

Порядок применения и актуальность международных стандартов финансовой отчетности в деятельности коммерческих банков и предприятий 282
Нарзиева Гузал Бахтиёровна, Хомидов Асилбек Отабек угли, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли

Savdo korxonalarida segmentar hisobning o'rni va ahamiyati 286
Mardonov Mamed Shavkatovich, Bobomuradova Sarvinoz Ziyadullayevna

Livestock Development Problems and Prospects in Uzbekistan 289
Khamdamova Nasiba Ablakulovna, Ulmasova Oygul Bakhtiyarovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna

Понятие и учет капитальных вложений в агрокластерах 292
Жураева Диёра Олимджановна

Xizmat ko'rsatish korxonalarini innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash metodini takomillashtirish 297
Kurbanova Raxima Jamshedovna, Umurzoqova Sevinch Karim qizi

Tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi 301
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayho Salaxiddinovna

Maishiy xizmatlar sohasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli innovatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati 304
Quliyev Begimqul Melikovich

O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va iqtisodiy o'sish uchun barqaror investitsiya muhitini ta'minlash masalalari 308
Raximova Umida Rabbimovna, Elmurodova Dilnoza Farxodovna

CHORVACHILIK TARMOG‘IDA MAHSULOTLARNI QAYTA ISHLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYTLARI

Salamov Ibroxim
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti “Iqtisodiyot va buxgalteriya hisobi” kafedrasi dotsenti, i.f.n.

Nurmanov Sherzod Xujayarovich
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti “Iqtisodiyot va buxgalteriya hisobi” kafedrasi assistenti

Hotamov Adhamjon Asqarjon o‘g‘li
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Annotatsiya: Mamlakatimizda barqaror va samarali iqisodiyotni shakllantirish borasida amalga oshirib kelinayotgan islohotlar bugungi kunda o‘zining natijalarini ko‘rsatmoqda. Jumadan, qisqa vaqt ichida iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirsh, aholi daromadlarining o‘sishini taminlash, samarali tashqi savdo hamda investetsiya jarayonlarini kuchaytirish, qishloq xo‘jaligi va uning mahsulotlarini qayta ishlovchi tarmoqlarni isloh hamda moderinizatsiya qilish, kichik biznes va tadbirkorlik sohasi barqaror rivojlantirish, oqilona olib borilgan moliya-kredit siyosati respublikada iqtisodiyotning tez suratlar bilan rivojlanishini taminlamoqda.

Kalit so‘zlar: samarali iqisodiyot, investetsiya, tarkibiy o'zgarish,rivojlanish, islohot, moliya, kredit siyosati, kichik biznes, tadbirkorlik.

Abstract: The reforms implemented in our country to create a stable and effective economy are showing their results today. From Friday, to implement deep structural changes in the economy in a short time, to ensure the growth of the population’s income, to strengthen the effective foreign trade and investment processes, to reform and modernize the industries processing agriculture and its products, to sustainably develop the small business and entrepreneurship sector, A rational financial and credit policy ensures the rapid development of the economy in the republic.

Key words: efficient economy, investment, structural change, development, reform, finance, credit policy, small business, entrepreneurship.

Аннотация: Реформы, проводимые в нашей стране для создания стабильной и эффективной экономики, сегодня показывают свои результаты. С пятницы осуществить в короткие сроки глубокие структурные изменения в экономике, обеспечить рост доходов населения, усилить эффективные внешнеторговые и инвестиционные процессы, реформировать и модернизировать отрасли переработки сельского хозяйства и его продукции, устойчиво развивать сектор малого бизнеса и предпринимательства. Рациональная финансово-кредитная политика обеспечивает быстрое развитие экономики республики.

Ключевые слова: эффективная экономика, инвестиции, структурные изменения, развитие, реформа, финансы, кредитная политика, малый бизнес, предпринимательство.

KIRISH

Mamlakat yalpi ichki mahsuloti 9,1 barobarga ko‘payganligiga qaramasdan aholi jon boshiga ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulot 7,7 amaldagi pirovard iste’moli 9,9 iste’mol mollari ishlab chiqarish esa 9,9 barobarga ko‘paygan. Qishloq xo‘jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish 6,2 barobarga jumladan, dehqonchilik mahsulotlari 6,6 va chorvachilik mahsulotlari 5,7 barobarga oshgan. Chakana tovar aylanmasi 10,4 marta va aholiga pullik xizmat ko‘rsatish 13,7 martaga ko‘paygan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlovchi sanoat sohalarini, xususan, oziq-ovqat, yengil sanoat, charm poyafzal ishlab chiqaruvchi sanoat korxonalarini modernizatsiyalash, texnik va texnologik yangilash hamda zamonaviy korxonalarning bunyod etilishi natijasida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish 9,2 martaga nooziq-ovqat mahsulotlarini 11,9 martaga ko'paygan. Shu davrda oziq-ovqat mahsulotlarini eksport qilish 206.1 mln. AQSH dollorlarida 1675.6 mln.AQSH dollorigacha yoki 8,1 barobarga ko'paygan.

O'rganilayotgan davrda aholi jon boshiga iste'mol tovarlar izlab chiqish 105,3 ming so'mdan 883,0 ming so'mgacha yoki 8,4 martaga shu jumladan, oziq- ovqat mahsuotlarini 41,7 ming so'mdan 324.9 ming so'mgacha nooziq-ovqat mahsulotlari 60,0 ming so'mdan 522,3 ming so'mgacha, yengil sanoat mahsulotlari esa 11,1 ming so'mdan 110,3 ming so'mgacha yoki mos ravishda 8,8 8,7 va 9,9 barobarga ko'paygan.

Qayta ishlanib, istemol tovarlari sifatida sanoat korxonalarida ip gazlama ishlab chiqarish 30,3% ga, gilam va gilam mahsulotlari 37,4 ga, poyabzal 109,3 ga, go'sht va go'sht mahsulotlari 21,0 ga, kalbasa mahsulotlari 32,3 ga, sut va sut mahsulotlari 20,5 ga, non va non mahsulotlari 0,2 ga, konservalar 23,2 ga, un 8,2 ga, yorma 36,3 ga, qandolat mahsulotlari 55,8 ga, makaron mahsulotlari 18,0ga, tabiiy choy 8,2 foizga oshgan. Junli gazlama ishab chiqarish deyarli 5 barobarga o'simlik yog'i esa 0,1 foizga kamaygan.

Go'sht va go'sht mahsulotlarini ishlab chiqarish 44.8 foizga sut va sut mahsulotlari ishlab chiqarish 49,7 foizga ko'paygan. Aholi jon boshiga go'sht va go'sht mahsulotlari ishlab chiqarish 5,8 kgdan 7,1 kggacha, sut va sut mahsulotlari 9,5kgdan 12,1 kg gacha yoki mos ravishda 22,4% va 27,4% oshgan.

Respulikada ishlab chiqarilgan chorvachilik mhsulotlarini qayta ishlovchi korxonalarning yetishmasligi mavjudlarining eskirgani va to'la quvvat bilan ishlamasligi oqibatida xom ashyoning katta qismi qayta ishanmasdan qolmoqda qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlab tayyor mahsulot darjasiga yetkazuvchi yengil sanoat korxonalari asosiy fondlarining eskirish darajasi 12.6% ni, oziq ovqat ishlab chiqaruvchi sanoat korxonalariniki esa 60.3 foizni tashkil etdi. Ishlab chiqarilgan qishloq xo'jalik mahsulotlarini sanoat asosida qayta ishlash yildan yilga ko'payib borayotganliligiga qaramasdan paxta xomashyosini 34% , mevalarning 17 foizi, sabzavotlarning 12 foizi, poliz ekinlarining 7 foizi , uzumning 25 foizi, terining 28 foizi, junning 17 foizi, go'shtning 27 foizi sutning 7 foizi sanoatda qayta ishlanmoqda xolos.

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlovchi ko'rxonalar sonini ko'paytirish bilan birgalikda mavjudlarini modernizatsiyalash zarur. Shunga qaramasdan qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlovchi korxonalar iqtisodiy samaradorligi qishloq xo'jaligiga nisbatan ancha yuqori. Qishloq xo'jaligida yetishtirilgan mahsulotlarni qayta ishlovchi soha korxonalarining ishlab chiqarish xarajatlari tarkibida xomashyo xarajatlari 86-87 foiz bo'lgan holda rentabillik darajasi 47-48 foizni tashkil qilsa qishloq xo'jaliginiki esa atigi 18,7 % yoki deyarli 3 barobar past. Tayyor mahsulot ishlab chiqarish uchun sarflanadigan xarajatlarning 65-75foizi xomashyo yetishtiruvchilar hissasiga to'g'ri kelgani holda olinadigan daromadning 35-40% ga egalik qilmoqda. Boshqacha qilib aytganda, xomashyo yetishtiruvchilar o'z mahsulotlarini yarim narxidan arzon baholarda berishga majbur bo'lishmoqda. Agro sanoat majmuasi miqyosida qishloq xo'jaligida yetishtirilgan mahsulotlarini saqlash alohida ishab chiqarish jarayoni sifatida mustaqil faoliyat turiga aylanmoqda. Yetishtirilgan qishloq xo'jalik mahsulotlarini buzilishiga va isrov bo'lishiga yo'l qilmasdan saqlash o'ta muhim ahamiyatga ega ekanligi shundan iboratki, aholini yil davomida uzluksiz oziq-ovqat mahsulotlari, sanoatni esa xom ashyo bilan taminlash bevosita ushbu sohaning shakllanishi va rivojlanishiga bog'liq. Ammo saqlash va qayta ishlash korxonalari yetishmasligi va zamon talablariga javob bermasligi ishlab chiqarilgan qishloq xo'jalik mahsulotlarining isrof bo'lishiga olib kelmoqda. Saqlashning ilg'or usullarini qo'llash mahsulotlar isrof bo'ishini keskin kamaytirish imkonini beradi.

Mahsulotarni uzoq muddatli va samarali saqlash qishloq xo'jalik mahsulotlariga nisbatan narxlar oshgan mavsumlarda sotishni tashkil etish ularni yetishtiruvchi va saqlovchi subyektlarning iqtisodiy samaradorligini oshishiga, saqlash mahsulotlar ishlab chiqarilgan qishloq xo'jalik korxonalarining o'zida yoki iste'mol qilinadigan joylorda maxsus amalga oshiriladi.

Chorvachilik mahsulotlarini, xususan, go'sht, sut qorako'l teri, jun qo'zi oshqozoni (shirdon)kabilarga dastlabki ishlov berish va saqlashning asosiy vazifasi minimal xarajatlar hisobiga o'z vaqtida va sifatli qabul qilish tozalash, quritish, saqlash va qayta ishlash jarayonlarini amalga oshirish hisoblanadi. Bu ishlar bilan qishloq xo'jalik, tayyorlov va qayta ishlash korxonalari shug'ullanishadi

O'zbekistonda ishlab chiqarilayotgan jami go'shtning 19.1 foizin qo'y go'shti tashkil etdi jon boshiga esa 11.7 kg tirik vaznda qo'y qo'shti ishlab chiqarilgan. barcha go'sht turlarining Ichida O'zbekisonda kam mehnat va moddiy xarajatlar sarflaniladi. Cho'l yaylov chorvachiligi xo'jaliklarida qo'y goshtini ishlab chiqarish qoramol cho'chqa go'shtiga nisbatan 2.1-2.5 martaga parranda go'shtiga nisbatan esa 2.7-3.2 marta arzonga tushadi. Shu bilan birgalikda cho'l yaylov chorvachiigi xo'jaliklari olayotgan daromadlarning 70-75% i qo'ylarni tirik vaznga go'shtga sotishdan kelib tushmoqda. Shu sababga ko'ra qo'ylarni bo'rdoqilash, go'sht ishlab chiqarish hamda go'shtni qayta ishlash xo'jaliklari uchun o'ta muhum iqtisodiy moliyaviy ahamiyatga ega bo'lgan texnologik jarayonlar hisoblanadi.

Qo‘ylarni bo‘rdoqilash asosan 3 usulda amalga oshiriladi. Birinchisi, yaylovlarda boqib bo‘rdoqilash, ikkinchisi aralash yaylovda boqish va qo‘shimcha omuxta yem berish, uchinchisi maxsus oziqlantirish maydonchalarida yaylovlarda boqmasdan bo‘rdoqilashning keltirilgan dastlabki ikki usuli hosildorligi yuqori bo‘lgan yaylovlarda qulay, arzon va tez semirtirish usullari hisoblanadi.

Bo'rdoqilangan mollarni kechiktirmasdan muddatida so‘yish yoki go‘shtga topshirish muddatida so'yish yoki go‘shtga topshirish xo‘jaliklar uchun muhim iqtisodiy va moliyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan texnologik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonni samarali tashkil etish orqali semirtirilgan mollarning tirik og‘irligi va go‘sht chiqimi ko‘payadi ortiqcha sarf xarajatlarning oldi olinadi. Go‘sht sanoati mollarni so‘yish, go‘sht, sovutilgan va muzlatilgan go‘sht hamda go‘sht mahsulotlari ishlab chiqarish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan faoliyat turlarini amalga oshiradi. Bundan tashqari soha korxonalari mol go‘shti yog‘larini ajratib olish va eritish, go‘sht va go‘sht-suyak uni, qoshimcha mahsulot hisoblangan xom teri ishlov berilgan teri, suyak va boshqalarni ishlab chiqarish bilan ham shug‘ullanishadi.

Go‘sht sanoati korxonalarini shartli ravishda 3 guruhga bo‘lish mumkin:

- so‘yish va so‘yib sovutishning so‘yishdan farqi korxonada sovutish uskunalari mavjud bo‘lib, sovutilgan go‘shtlarni qisqa muddatli yoki muzlatilgan go‘shtlarni uzoq muddatli saqlashga mo‘lallangan;
- go‘shtni qayta ishlovchi zavodlar mollarni so'yishdan hosil bo‘lgan mahsulotarni qayta ishlaydi.

Sohaning asosiy korxonalari bo‘lib,bir semenada 5 tonnadan 200 tonnagacha go‘shtga ishlov beriladigan go‘sht kambinatlari va bir smenada 10 tonnadan 40 tonnagacha go‘sht mahsulotlarini tayyorlaydigan go‘shtni qayta ishlaydigan zavodlar hisoblanadi.Ayrim qishloq xo‘jalik korxonalarida mollarni so‘yish va go‘shtni qayta ishlash sexlari tashkil qilingan. Bular kichik va o‘rtacha quvvatdagi sexlar hisoblanib,bir semenada 2 tonnagacha go‘sht mahsulotlarini qayta ishlashga asosan kolbasalar ishlab chiqarishga mo‘ljallangan O‘rganilgan davrda sanoatda go‘sht va go‘sht mahsulotlari ishlab chiqarish 221,1 tonnaga yetib ,48,8 foiz , jon boshiga esa mos ravishda 5,8 kg. 7,7kg.,32,8 foizga ko‘paygan. Istemol qilingan go‘sht va go‘sht mahsulotlari shu davrda 292,0 ming tonnadan 310 ming tonnagacha yoki 6,2 foizga oshgan. Jon boshiga istemol qilingani esa 11,1 kg.dan 9,99kg.gacha yoki 10 foizga kamaygan. Bu ma'lumotlardan ko‘rinib turibdiki, yiliga 90–100 ming tonna go‘sht chetdan olib kelinib qayta ishlanmoqda.

Go‘sht va go‘sht mahsulotlari ishlab chiqarish sohasi korxonalari sifatli xomashyo bilan taminlanishi muhim ahamiyatga ega mo‘lgan muammolardan bir ekanligining sababi jami xarajatlarning deyarli 70% chorvachilik xomashyosini to‘g‘ri kelgan, olinadigan mahsulotlarning istemol qiymati bevosita ularning sifat ko‘rsatkichlariga bog‘liqligi bilan izohlanadi.

Aniqlanganki, obyektiv baho beruvchi ko‘rsatkich bu galda og‘irligi, u esa be vosita molning yoshiga va jinsiga bog‘liq. Go‘sht chiqimi molning yoshiga bog‘liq.Qo‘ylarning tirik vaznining tez suratlar bilan o‘sishi ular hayoting birinchi 5 oyligida va o‘sishining davom etishi esa 18 oyligigacha kuzatiladi.

Hozirgi vaqtda go‘sht sanoati korhonalri tomonidan 500 turdan ortiqroq go‘sht mahsulotlari tayyorlanmoqda, jumladan, kalbasaning 150 turi,50 turdan ko‘proq go‘shtli konserva mahsulotlari ishlab chiqarilmoqda.

Ammo, cho‘l-yaylov chorvachiligi xo‘jaliglarida mollarni so‘yib, go‘shtni qayta ishlashning imkoni bo‘lmaganligining sababli deyarli barcha mollar tirik, go‘sht shaklidagisiga nisbatan 2 barobar arzon narxlarda sotilmoqda.

Qo‘ychilikning yo‘ldosh mahsulotlaridan biri – bu jun hisoblanadi. Qo‘y junini qirqishni tashkil etish katta mehnat, moddiy xarajatlar va javobgarlikni talab etadigan ishlab chiqarish jarayonidir. Qora ko‘l qo‘ylari dag‘al jun beruvchi zot bo‘lib yiliga 2 marta bahor va kuzda qirqiladi. Qirqishdan oldin maxsus baseynda cho‘miltiriladi va qo‘ylarning juni qurigandan keyin maxsus jihozlangan punkitda qiriqib olinadi va junni dastlabki tozalash jarayoni amalga oshiriladi, navlarga ajratiladi va zararkunandalarga qarshi ishlov berilib, toylanadi, istemolchiga yetkazib berilgunga qadar, jihozlangan omborlarda saqlanadi.

Ammo, respublikada ishlab chiqarilayotgan junga talabning keskin qisqarishi, juni sotishdan olingan daromad qo‘yni qirqish xarajatlaridan ham kamligi, katta mehnat va moddiy xarajatlarhisobiga ishlab chiqarishgan junni bir qismidan voz kechishga yani axlatga chiqarib tashlanishga yoki yoqib yuborishiga olib kelmoqda. Bunday holatning yuzaga kelishiga sabab ishlab chiqarilgan junning qayta ishlovchi korxonalarning juda kamligi mavjudlari ham texnik va texnologik jihatdan eskirganligi ular tomonidan xarid qilingan jun haqqini yillar davomida to‘lab berilmasligi hamda marketing xizmatining yo‘lga qo‘yilmaganligidir.

Respublikamizdagi ayrim tadbirkor, hunarmandlar va oilalar tomonidan dag‘al jundan tayyorlangan bosh, ustki va oyoq kiyimlar, gilam va gilam mahsulotlari, uy xo'jaligi va otlar egar-javduklari uchun tayyorlangan jun buyumlar, sovg‘a va suviner hamda boshqa tayyor mahsulotlarga tashqi va ichki bozorlarda xaridorlar ko'pligini ko'rsatmoqda. Demak, mamlakatda ishlab chiqarilayotgan jun xomashyosini qayta ishlashni tashkil qilish bugungi kunning o‘ta dolzarb masalasidan biri hisoblanadi. Bu masalaning yechimini topish faqatgina soha samaradorligini oshirishga, balki, cho‘l-yaylov chorvachiligi joylashgan hududlardagi iqtisodiy-ijtimoiy muammolarning ijobiy hal bo‘lishiga ko‘maklashadi va ekologik muhitning yaxshilanishiga olib keladi.

Respublika hududining istiqbolda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tezlashtirish va xomashyo yetishtiruvchilarga nisbatan uni qayta ishlovchilar 2-3 barobar ko'p daromad olayotganligini hisobga olib, cho'l-yaylov chorvachiligi mahsulotlarini qayta ishlovchi korxonalarni joylarda tashkil etish maqsadga muofiq. Yani, ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotishni bir korxona yoki bir hudud miqyosida jamlash mamlakat hududlarining barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni taminlaydi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasidan malumki, quy junini qayta ishlashni tashkil qilish biznesning eng qulay va kam harajatli sohalaridan biri hisoblanadi.

Junni qayta ishlashning ustunlik tomoni shundaki, u qishloq xo'jalik mahsuloti hisoblansada, ko'pchilik mahsulotlardan farqli ularoq, oziq-ovqat mahsulotlari sirasiga kirmaydi. Shu sababli, ishlab chiqarish binolariga ham va ishlovchi xodimlarga ham mahsus talablar qo'yilmaydi. Ishlab chiqarish binolari joriy qurilish meyorlari va qoidalariga javob berishi kerak. 2-3 liniyadan tashkil topgan o'rtacha zavodda 5-6 kishi ishlashi bilan birgalikda ishchi-xodimlar maxsus malakaga ega bo'lishlari shart emas. Shunday qilib, binolarga ham ish haqiga (texnolog yoki muhandisdan tashqari qolgan ishchilar malakasiz xodimlar hisoblanadilar) ham xarajatlar minimal darajada bo'ladi.

Zavodlarni cho'l-yaylov chorvachiligi rivojlangan hududlarning uziga joylashtirish mahsulotlarni istemolchiga sotishda qulayliklar tug'diradi. Viloyat markazi yoki o'zga joyda qayta ishlanadigan bo'lsa, jun vositachilar orqali yetib boradi va narxi oshadi. Shu bilan birgalikda davlatning qishloq joylarga mo'ljallangan imtiyozlaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin. Bu imtiyozlarga maxsus shartlarda kiritdilar ajratish, soliq to'lovidan yengilliklar, texnika sotib olishdagi va lizingga olishdagi qulayliklarni kiritish mumkin.

Junni qayta ishlash uchun kerak bo'ladigan jihozlar tarkibi, zavodga kelib tushadigan junga qay darajada ishlov berilishiga bog'liq. Junni yigirish yoki ishlab chiqarish, yuvib-tozalashga nisbatan ancha ko'p xarajatni talab qiladi. Junni qayta ishlash shaklini tanlashdan kelib tushadigan xomashyoning hajmini, hududagi jun bozori holatini, ushbu hududdan tashqariga yoki xorijga sotish imkoniyatlarini va boshqa omillarni hisobga olish zarur.

Junni yuvib tozalash nisbatan kam kapital quyilmalar talab qilinadigan ishlab chiqarish hisoblanadi. Yuvish ham katta mehnat talab qilinadigan jarayon. Zavodga kelib tushadigan mahsulotni jun xomashyosi standartlari talablariga muvofiq qabul qilish va navlarga ajratish, ishlov berish keyin esa alohida sotish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Dastlab jun maxsus mashinalarda yuviladi, suvi siqib chiqariladi hamda quritish mashinasida quritilagndan keyin toylanadi va sotishga yuboriladi.

Liniyaning yangi narxi be vosita uning yangi quvvatiga bog'liq. Misol uchun mehnat unumdorligi 10–20 kg/soat bo'lgan junni yuvish va quritish liniyasi 15000 $ atrofida turadi, mehnat unumdorligi 400kg/soat bo'lgan liniyaning qiymatini taxminan 315-320 ming dollor. Bundan tashqari junni yuvish va quritish liniyasi quvvatiga mos bug' qozoni ham zarur. Mehnat unumdorligi 2 tonna va 10 atmosfera bosimiga ega bo'lgan bug' qozoni 61.0 ming dollar atrofida turadi. Ishlatilgan suvni tozalash va qayta ishlatish uchun tozalash inshoati kerak buladi. Bu inshoat 80 ming dollar turadi. Junni preslab tayyorlaydigan (800 x 400 x 600 mm va og'irligi 70-80 kg) stakon 4800 $ turadi. Junning toylangani toylanmaganiga nisbatan yuqori baholanishini takidlash urinli. Shu sababli, jun preslash stanogi ishlab chiqarish jarayonini takomillashtirishning dastlabki bosqichi deyish mumkin.

Tozalangan jundan ip ishlab chiqarish ancha murakkab texnologik jarayon. Bu ko'p miqdorda investetsiya va ishlab chiqarish binolarni kengaytirishni , hamda xizmat qiluvchi xodimlar sonini ko'paytirishni (junni yuvishda 7-8 kishi band bo'lsa ip ishlab chiqarishda 20–25 kishi ishlaydi) talab qiladi. Jun yigirish mashinasi 400,0 ming dollar , ip ishlab chiqarish liniyasi quvvatiga (1smenada 4 yoki 8 t) qarab 580-990 ming dollar turadi.

Jun ishlab chiqarishning asosiy manbasi – qo'ychilik qorako'lchilik, echkichilik va tuyachilik kabi sohalarni o'z ichiga oluvchi cho'l-yaylov chorvachiligi. Deyarli 22,0 mln.bosh mayda shoxli mollarning 6,0 mln.boshdan ko'prog'i qorako'l yo'llari 2,0 -2,3 ming boshi echkilar va 21-22 ming bosh tuyalar O'zbekistonda yetishtiriladigan junning asosiy qismini dag'al jun tashkil etib ularning Ichida qora qo'ylari juni nisbatan yuqori sifatga ega. Respublika "qoraqo'ychilik" uyushmasi tizimida junni tayylorlash va qayta ishlab "Qizilqum BUUL Tekc " qo'shma korxonasi (1500 tonnagacha Navoiy viloyati), "Keles jun" (1500 tonnagacha Toshkent viloyati) "Komtekc POOSH " (Buxoro viloyati) kabi ko'rxonalarda markazlashgan holda amalga oshiriladi. Bu korxonalar turli sabablarga ko'ra o'z quvvatlaridan to'liq foydalana olmayabtilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Каюмов Ф.К. и др. Каракулеводческий подкомплекс и его роль в формировании конъюктуры рынка. –Т. "Узинформагропром", 1993. –96 с.
2. Нурумбетов Т.Я. Каракулеводческий подкомплекс: состояние и основные пути развития/ Т.Я Нурумбетов// АПК: экономика, управление. –№ 11. 1990. –С. 57-59.
3. Зволинская О.В., Головин О.В. Теоретические подходы к формированию муниципальных ресурсоэффективных агропродовольственных комплексов/ О.В.Зволинская, О.В. Головин // Вестник РУДН,- 2009, № 3. –С. 85-91.

4. Тангиров А.Э. Совершенствование продажи продукции пустынно-пастбищного животноводства и модернизация отрасли.// Формирование и развитие сельскохозяйственной науки в XXI веке //с.Соленое Займище-2016.С.509-514.
5. Васлидинов Б. В., Саламов И., & Нурманов Ш. Х. (2023). МЕВА-САБЗАВОТЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИДА САБЗАВОТ ЕТИШТИРИШ ВА УЛАРНИ РЕНТАБЕЛЛИК ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШ. Научный Фокус, 1(7), 687-699.
6. Саламов И., & Нурманов Ш. Х. (2023). НЕРАВНОЦЕННОСТЬ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ И ПУТИ ЕЕ УСТРАНЕНИЯ. Научный Фокус, 1(7), 796-801.
7. Саламов И., & Нурманов Ш. Х. (2023). НЕРАВНОЦЕННОСТЬ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ И ПУТИ ЕЕ УСТРАНЕНИЯ. Научный Фокус, 1(7), 796-801.
8. O'G'Li H. S. R., Maxmudovich U. B., & Abdusamatovich J. J. (2024). OLIY TA'LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING USTUVOR YO 'NALISHLARI. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 7(2), 158–165.
9. Faxriddin O'g'li N. D., Maxmudovich U. B., & Abdusamatovich J. J. (2024). OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARINING NAZARIY ASOSLARI. WORLD OF SCIENCE, 7(2), 126-134.
10. Ibodullayevich O. R., & Turdibayevich K. R. (2023). QISHLOQ XO'JALIGIDA CHORVACHILIK MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH. MASTERS, 1(1), 119-126.
11. Kazakova Z. S., & Aslonov X. (2023). QISHLOQ XO 'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI O 'RNI. The Journal of Economics, Finance and Innovation, 391-398
12. Salaxiddinovna K. Z., & Iskandarovna I. I. (2024). OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI YETISHTIIRISHNING HUDUDIY JIHATLARI. SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 7(2), 247-256.
13. Sharipovna N. M., & Rustamjon o'g'li T. O. (2024). QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 3(27), 269-275.
14. Tirkashyev F. (2023). Intellektual mulkni boshqarish jarayonlarni o'rganishning nazariy muammolari.
15. Ortiqaliev A. B. (2022). CHORVACHILIK YO 'NALISHIDAGI FERMER XO 'JALIKLARIDA SOTISH HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH. AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI, 1155-1159.
16. Azimjonovich R. N. (2023). General Characteristics of Socio-Economic Systems and Types of Socio-Economic Systems. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 3(12), 179-182.
17. Xujayarovich N. S. (2023). INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR PROCESSING OF KARAKUL PELTS AND THEIR ECONOMICAL EFFICIENCY. Journal of Advanced Scientific Research (ISSN: 0976-9595), 3(3).